

Руцишин Н.М.,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансово-економічної безпеки та банківського бізнесу,
Львівський торговельно-економічний університет

СТРУКТУРНІ РЕФОРМИ ЯК БАЗИС СТАЛОГО ТА ЗБАЛАНСОВАНОГО РОЗВИТКУ СИСТЕМИ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

Руцишин Н.М. Структурні реформи як базис сталого та збалансованого розвитку системи національного господарства. В статті теоретично осмислено еволюцію підходів до визначення понять структура, структура економіки, раціональна структура економіки. Узагальнено ключові типологізаційні ознаки сутнісного трактування поняття структурних реформ. Обґрунтовано, що структурні зміни є першим етапом та основою системного реформування національного господарства країни. Підсумовано, що головне завдання структурних змін полягає у активізації необхідних позитивних змін у базисних сферах суспільного життя: реальному секторі економіки, продуктивних інвестиціях, формуванні конкурентоспроможності на засадах інновацій та передових технологіях, розвитку інформаційного суспільства, створенні нових робочих місць і забезпечення зайнятості, підвищенні рівня продуктивності праці. Визначено, що структурне реформування національної економіки процес тривалий та послідовний, існують зв'язки і залежності між інструментами, які реалізуються сьогодні та структурними зрушеннями, результати яких будуть простежуватися через певний проміжок часу.

Ключові слова: структура економіки, структурні реформи, структурна політика, економічне зростання, структурні зміни, розвиток.

Руцишин Н.М. Структурные реформы как базис устойчивого и сбалансированного развития системы национального хозяйства. В статье теоретически осмысленно эволюцию подходов к определению понятия структура, структура экономики, рациональная структура экономики. Осуществлен обзор ключевых типологизационных признаков сущностной трактовки понятия структурных реформ. Обосновано, что структурные изменения являются первым этапом и основой системного реформирования национального хозяйства страны. Подведены итоги, что главная задача структурных изменений заключается в активизации необходимых позитивных изменений в базисных сферах общественной жизни: реальном секторе экономики, производительных инвестициях, формировании конкурентоспособности на основе инноваций и передовых технологиях, развития информационного общества, создании новых рабочих мест и обеспечения занятости, повышении уровня производительности труда. Определено, что структурное реформирование национальной экономики процесс длительный и последовательный, существуют связи и зависимости между инструментами, которые реализуются сегодня и структурными сдвигами, результаты которых будут прослеживаться через определенный промежуток времени.

Ключевые слова: структура экономики, структурные реформы, структурная политика, экономический рост, структурные изменения, развитие.

Rushchyshyn N.M. Structural reforms as a basis of permanent and balanced development of the national economy. The evolution of approaches to the theoretical understanding of the concepts of structure, structure of the economy, the rational structure of the economy, structural transformations, structural economic's reform, state structural policy are investigated in the article. The main purpose of the article is to theoretically determine the relationships and correlations between the processes of structural change, reform and permanent development of the national economy. It is generalized that the structure of the economy is one of the key systemic and complex diagnostic characteristics of economic growth, quality and efficiency of the state policy of economic development management. As a result, the key typological features of the essential interpretation of the concept of structural reforms are generalized. Among them are such as sectoral structure, spatial and territorial development, sectoral aspect, aspect of reproduction, innovation and technological development, foreign economic and institutional areas. It is substantiated that structural changes are the first and main stage of systemic reform of the national economy. The conceptual characteristics and sequence of realization of structural changes, shifts and reforms are theoretically comprehended. In particular, the specifics and priorities of ensuring the implementation of each of these structural processes are identified. It is concluded that the main task of structural change is to intensify the necessary positive changes in the basic spheres of public life: the real sector of the economy, productive investment, competitiveness based on innovation and advanced technologies, information society development, job creation and employment, productivity labor. The tasks of the banking system in the context of the implementation of various structural changes are defined. It is determined that the structural reform of the national economy is a long and consistent process, there are links and dependencies between the tools implemented today and structural changes, the results of which will be traced over time.

Key words: structure of economy, structural reforms, structural policy, economic growth, structural changes, development.

Постановка проблеми. Структура економіки – одна з ключових системних та комплексних діагностичних характеристик економічного зростання, якості та ефективності державної політики управління розвитком економіки. Власне, ключові макроекономічні показники держави можуть бути високими і задовільними, що засвідчує стабільність, але прискіпливий структурний аналіз може виявити наявність або ж розвиток деструктивних процесів і явищ, посилення яких матиме наслідком стагнацію і спад виробництва, зростання безробіття, внутрішньої та зовнішньої бюджетно-фінансової залежності держави, включно з перед дефолтним станом. Вказане в разі підвищує значимість як аналізування структурних характеристик економіки, так і планування та реалізації державної політики забезпечення структурних змін і реформ у системі національного господарства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичною базою дослідження стала низка публікацій вчених-економістів, у яких аналізувалися проблеми формування і реалізації державної структурної політики. Це, зокрема, наукові праці В. Волинець [1], С. Білої [2], С. Єрохіна [3], В. Паппа [4], Н. Скірка [5], специфіка структурних зрушень та аспекти визначення критеріїв раціональної структури економіки були у полі зору досліджень О. Гончарука [6], І. Касабової [7], А. Мельник, А. Васіної [8], О. Луцків, М. Максимчук [9], О. Пелех [10], О. Мельниченко, В. Миколюка [11], Т. Васильціва [12–13], О. Мульської [14] та інших. Зважаючи на кризову економічну ситуацію та проведення структурних реформ в Україні, постає необхідність продовження теоретичного дослідження потенціалу структурних змін в контексті забезпечення основи економічному розвитку держави.

Формулювання завдання дослідження. Головна мета статті полягає в теоретичному осмисленні взаємозв'язків та взаємовпливів між процесами структурних зрушень, реформ та сталим розвитком національного господарства.

Вклад основного матеріалу дослідження. Загалом, структура економіки – характеристика статична. Значно більшої ваги вона набуває під час свого динамізму. Іншими словами, коли відбуваються процеси реформування і зміни структурних співвідношень, які склалися на певному етапі соціально-економічного розвитку країни. Для зміцнення аргументованості цього висновку потрібно наголосити: розвиток кожної країни та її економіки завжди стосується структурних змін.

Чи можливе економічне зростання в країні, яка до того була аутсайдером за базовими макроекономічними індикаторами, без змін в структурі економіки? У перевалюючій чисельності випадків – ні. Виняток становлять хіба держави з планово-адміністративним устроєм, тотальним протекціонізмом і закритістю внутрішнього ринку, споживанням, орієнтованим виключно на чітко спланований асортимент товарів та послуг внутрішнього виробництва.

В іншому випадку, якщо держава орієнтується на побудову класичної ринкової економіки, інтеграцію в світогосподарські процеси та вільну конкуренцію, розвиток визначається або глибокими системними реформами, які приводять до докорінних змін в галузевій та секторальній структурі економіки, або менш помітними на перший погляд структурними зрушеннями на

мікрорівні, у бізнес-процесах, в системі господарських та інших відносин, у економіко-правовому та бізнес-середовищі, підприємницькій ментальності населення, принципах формування та реалізації державної політики на всіх рівнях управління. Відтак, при стратегічному плануванні державного регулювання економіки слід в першу чергу ідентифікувати ті бажані структурні зміни, які мають відбутися у відповідних царинах суспільного, політичного та економічного життя країни.

Акцентуємо й на тому, що саме структурні реформи є базисом, основою формування передумов для сталого і збалансованого розвитку національного господарства. Головний аргумент такого висновку в тому, що економічне пожвавлення може мати короткостроковий характер за рахунок форсованого впровадження державою таких інструментів як збільшення грошової маси, дотування виробництва, банківське споживче кредитування, орієнтоване на розширення попиту на внутрішньому ринку, прямі іноземні та внутрішні капітальні інвестиції та ін. Втім, надалі, якщо такі заходи не будуть підкріплені змінами та зрушеннями в структурі економіки, особливо – відтворювальній та інституційній, ситуація закономірно повернеться на кризову з розвитком інфляційних процесів, девальвацією національної грошової одиниці, погіршенням інноваційності та конкурентоспроможності національного продукту, зростанням імпортової залежності, активізацією процесів зовнішньої трудової міграції.

В найбільш загальному трактуванні під структурою розуміють характеристику складу об'єкта, а також розміщення його компонентів і елементів, внутрішню будову та функціональний зв'язок між ними.

Враховуючи зазначене, маємо підстави стверджувати, що під час опису структури економіки потрібно вести мову про кількісні та якісні співвідношення з-поміж всіх можливих характеристик, якостей і властивостей економічної системи, а також раціональність їх просторово-структурного розміщення, функціональну здатність та спроможність.

З огляду на важливість проблематики виявлення найбільш раціональних співвідношень з приводу розподілу економічних ресурсів, а також скерування їх в ті, чи інші види економічної діяльності заради отримання прийнятних соціальних і економічних результатів розвитку держави ці питання досліджувалися практично на всіх етапах еволюції економічного дискурсу включно з нинішнім. Одні зі перших базових положень структурної трансформації економіки були закладені в марксистській філософії К. Маркса і Ф. Енгельса, за якої економічна система розглядалася як поєднання всіх виробничих відносин у суспільній формі продуктивних сил та їх динаміки, зміни складу елементів та структури; відповідно, співвідношення, які складаються у межах цієї системи, характеризують структуру економіки, а зміни в структурі – структурні зрушення.

Під час поширення положень неокласичної теорії П. Самуельсон трактував структуру економічної системи у вигляді поєднання функціональних зв'язків, що виникають та розвиваються під час товарообігу, формування фінансового забезпечення, залучення і використання ресурсів, які, власне й показують траєкторію їх використання у цілях, з одного боку, задоволення потреб суспільства, а з іншого, – отримання прибутку.

В процесі розвитку теорій інституціоналізму (Т. Веблен, Д. Норт) було показано та обґрунтовано, що економічна система являє собою поєднання інститутів, які визначають характер дій суб'єктів економіки з приводу доступу до ресурсів та ринків, у підсумку чого й формуються ті чи інші співвідношення в структурі економіки на кожному з етапів її розвитку та еволюції.

По аналогії до зазначених напрямів досліджень на сьогодні кристалізувалися відповідні підходи до структурування національної економіки, а саме – за галузевим, секторальним та регіональним принципом. Попри зазначену типологізацію при характеристиці структури національної економіки в низки дослідженнях застосовується також і поділ на відносини в межах національного господарства і ззовні, інститути та інституційні сектори економіки, форми власності, сектори бізнесу, у т. ч. традиційні та принципово нові.

Доказами та одночасно й перспективами подальшого уточнення змісту поняття «структура економіки» є результати досліджень, де науковці зосереджують власну увагу на сутності, завданнях та типах економічної структури. До прикладу, у [5, с. 211] зазначається, що під структурою економіки потрібно розуміти співвідношення між секторами та галузями національного господарства.

Цікавим та водночас прикладним є аспект визначення критеріїв раціональності структури економіки. Так, у більшості досліджень, присвячених структурним змінам та інституціональним реформам, до таких відносять підвищення продуктивності праці, ефективності загальних та часткових параметрів і показників внутрішнього виробництва, а також створення в достатній кількості та необхідної якості внутрішнього продукту з подальшим задоволенням потреб населення.

Хоча наявні й інші трактування. До прикладу, у [6; 7; 8] це раціональний розподіл обмежених економічних і господарських ресурсів, ідея якого полягає у максимізації виробничої функції при одночасному задоволенні потреб суспільства в товарах та послуг, виготовлених з прийнятним рівнем граничної витратомісткості.

М. Максимчук та О. Луцків вводять в науковий обіг поняття структурної корекції як прикладної складової структурної політики держави, орієнтованої на зміну співвідношень між галузями національної або регіональної економіки у відповідності до кращих світових практик (структурна конвергенція). Відповідно, за такого підходу критеріальними чинниками якості та ефективності структурної політики стають: відповідність сучасним структурним нормам і стандартам, а також подолання критичних розривів з-поміж соціально-економічного розвитку окремих територій та регіонів [9, с. 38]. Якщо другий аспект не підлягає сумніву, то відносно першого можна навести низку застережень, зокрема, на кшталт того, що на різних етапах соціально-економічного розвитку, а також за різних стратегій позиціонування країни в системі міжнародного поділу праці, наявності ресурсного, інтелектуально-кадрового та іншого забезпечення, сформованого економіко-правового устрою тощо об'єктивно не існує універсального підходу до побудови структури національної економіки, зокрема галузевої, просторово-територіальної, секторальної, зовнішньоекономічної.

О. Пелех розглядає структурну політику як один з напрямів економічної політики, що застосовується державою та іншими суб'єктами для визначення і забезпечення зміни найбільш важливих структурних перетворень в системі національної економіки, а також в суспільному житті задля усунення недоліків і негативних аспектів соціально-економічного розвитку, досягнення сталості та стабільності розвитку країни, її регіонів [10, с. 124].

Іншим важливим аспектом, який не можна оминути увагою (у т. ч. з причин його непрямого впливу на формулювання змістової характеристики структурної політики), є її призначення, а саме – подолання макроекономічних диспропорцій щодо споживання та заощаджень; високо та низько технологічного експорту, ширини і глибини його асортименту, доданої вартості; споживчого кредитування та імпортозалежності; джерел і строків залучення інвестицій в економіку, інші завдання. Зауважимо, що вказані аспекти хоча й важливі, на думку автора, не утворюють повного комплексу критичних диспропорцій, які підлягають усуненню і регулюванню під час ефективного структурної політики держави.

У дослідженні О. Мельниченка та В. Миколюка [11, с. 20] структурну політику держави запропоновано розглядати, як заходи держави, які вона реалізує з метою усунення диспропорцій та дисбалансів, що склалися в системі національної економіки та є недоречними, негативними, а також задля активізації точок зростання, іншими словами – галузей, видів економічної діяльності, які мають потенціал суттєвого позитивного впливу на соціально-економічний розвиток території.

Зауважимо, що існує низка публікацій, де доволі аргументовано доводиться відсутність на сьогодні єдиного усталеного сутнісного трактування поняття структурної політики, оскільки остання може стосуватися будь-яких процесів та явищ, як в статичі, так і в динаміці, що або утворилися, або розвиваються в системі національної економіки на всіх її рівнях – макроекономічному, галузевому, регіональному, мікрорівні та навіть нанорівні. З цим можна погодитися, зауваживши, що в такому разі на перший план виходить не стільки об'єкт, який підлягає державному чи публічно-приватному регулюванню, як процеси кон'юнктурного характеру.

Вельми цікавим і методико-прикладним виглядає аспект масштабності державної структурної політики, рівня її проникнення у господарську систему країни, а також одержаних результатів. Іншими словами, мова йде про наявність в економічній літературі дискурсу відносно понять: структурні зміни, структурні зрушення, структурні реформи тощо. Вочевидь, це не тотожні поняття, їх слід диференціювати і, при цьому, вони мають різне наповнення та суттєву важливість під час планування структурної політики держави.

До прикладу, у [11, с. 18] показано напрям і послідовність перетворень, в підсумку яких забезпечується структурна перебудова національної економіки. Згідно неї спочатку реалізується структурна політика, яка забезпечує структурні зрушення в економіці та суспільстві; наслідки зрушень можуть забезпечувати економічний розвиток, але, в разі прорахунків, існує ймовірність настання структурної кризи, ліквідація якої

можлива у підсумку подальшої структурної перебудови економіки. В цілому з такою логікою подій можна погодитися. Проте, по-перше, автори оминули, як видається, першопочатковий етап – структурні зміни, що передують структурним зрушенням, та ключовий етап – завершальний, що сигналізує про реалізацію (успішність) структурних реформ; по-друге, дискусійним виглядає повернення до структурної політики в разі забезпечення економічного розвитку держави (що, власне, пропонується науковцями).

Позаяк, однозначно слухним та з високим прикладним вмістом слід уважати висновок науковців про те, що структурні зрушення є результатом структурної політики держави, яка реалізувалася у попередньому часовому лазі та, відповідно, для забезпечення подальших структурних змін відповідні заходи державного регулювання слід втілювати сьогодні. Таким чином, структурне реформування національної економіки процес тривалий та послідовний; існують зв'язки і залежності між інструментами, які реалізуються сьогодні та структурними зрушеннями, результати яких будуть простежуватися через певний проміжок часу. Вказане дає підстави вести мову про концептуальну послідовність структурного реформування національної економіки (рис. 1).

Таким чином, структурні зміни є першою ланкою (етапом) системного реформування національного господарства країни. Їх головне завдання – активізувати необхідні позитивні зміни у базисних сферах суспільного життя. Йдеться про реальний сектор економіки, продуктивні інвестиції, формування конкурентоспроможності на засадах інновацій та передових технологій, розвиток інформаційного суспільства, створення нових робочих місць і забезпечення зайнятості, підвищення рівня продуктивності праці. Держава має достатньо широкий арсенал інструментів, зі застосуванням яких здатна стимулювати розвиток відповідних процесів.

Важливо наголосити на тому, що структурні зміни априорі сприятливі в частині розвитку національного господарства події. Вони мало пов'язані з особливостями тієї, чи іншої країни, укладеної на певний момент часу економічної та виробничої структури національного господарства, системи державного управління, економічного потенціалу держави та її територій. Оскільки стосуються безпосередньо саме тих змін, які ототожнюються з розвитком.

Позаяк, реалізація структурних змін приводить до структурних зрушень, коли завдяки зміні певних пропорцій і співвідношень відбувається випереджальний розвиток стратегічних галузей національного господарства, а також тих суспільних сфер, від яких залежить зростання ефективності на всіх рівнях суспільних відносин.

Більше того, під час еволюції економічної системи можуть розвиватися процеси (структурні зміни), що є деструктивними. У такій ситуації державне регулювання набуває особливої актуальності, до прикладу, задля недопущення ринкових девіацій, розвитку дисфункцій важливих державних та громадських інституцій, монополізації ринку, консервування існуючого рівня техніко-технологічної бази виробництва, надмірної локалізації капіталу та ресурсів і т. ін.

Значно більш системним змістом наповнена категорія «структурні реформи». З латинської слово

«реформа» означає «перетворювати», «змінювати». Економічні реформи це завжди цілий комплекс заходів, які реалізуються для покращення системи відносин у певній сфері, усунення недоліків та кризових явищ, розвитку нових більш якісних і ефективних форм діяльності.

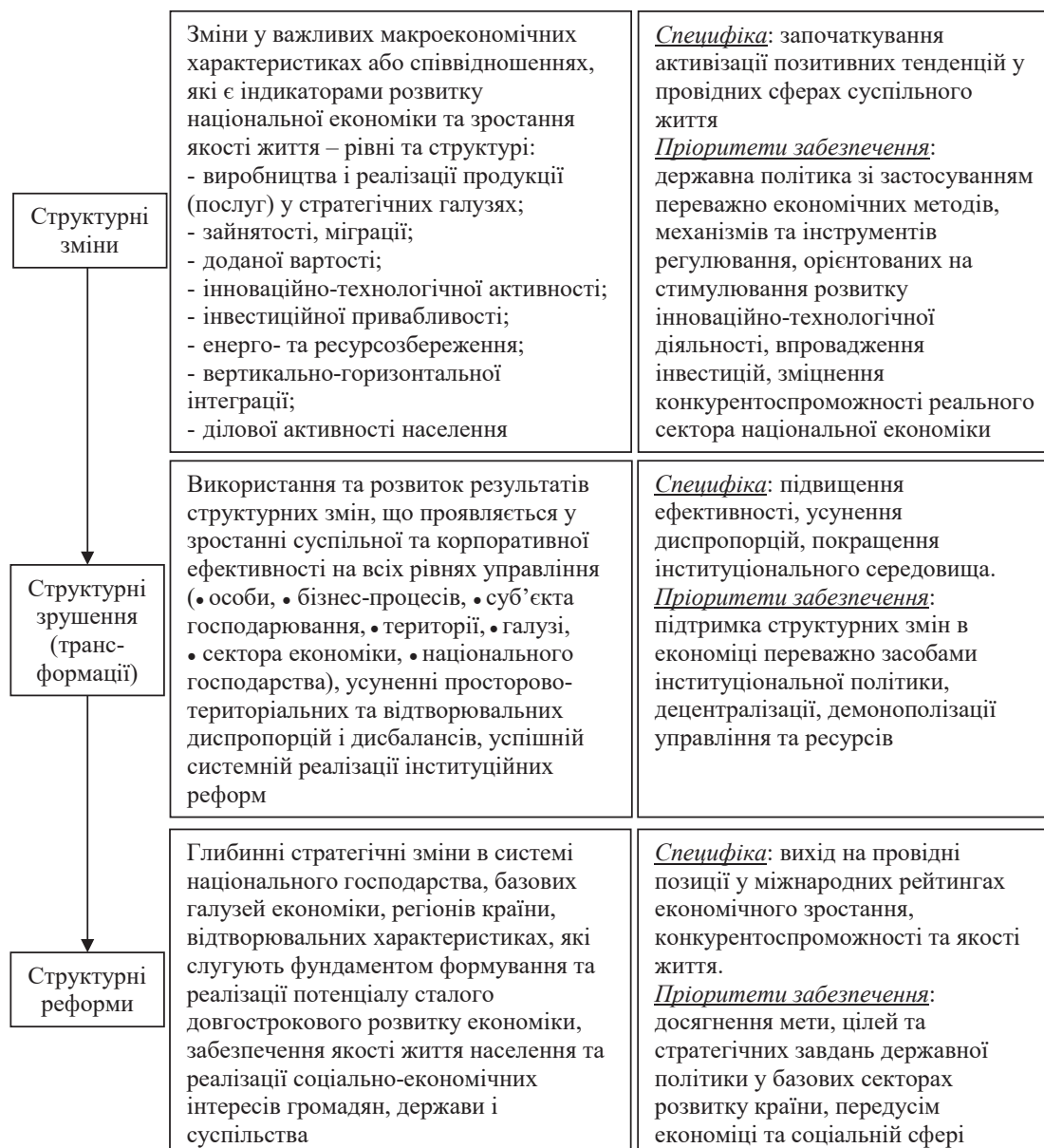
Попри те, потрібно зауважити й на схожій етимології понять «структурні зрішення» та «реформування економіки». Економічне зростання відбувається саме за рахунок структурних зрушень, які накопичуються допоки докорінно не змінять економічну систему країни як загалом, так і в межах її елементів. Тоді й ведеться мова про успішність структурних реформуваль.

Існує безліч економічних дискурсів на тему ідентифікації критеріїв реалізації структурних реформ – від застосування конкретних макроекономічних індикаторів (як-от ВВП на душу населення, валова додана вартість, капітальні інвестиції та ін.) до проведення якісного або кількісного інтегрального аналізування на основі великого масиву даних щодо соціального та економічного розвитку країни. Втім, головне у балансі інтересів якості життя та розвитку економіки. Можна також стверджувати й про те, що ті країни, де були реалізовані успішні структурні реформи, посідають найвищі позиції у провідних світових рейтингах якості життя і економічного розвитку, зокрема за Індексом якості життя Economist Intelligence Unit та Індексом конкурентоспроможності країн світу International Institute for Management Development.

Окрему увагу слід приділити аспектам ролі банківського сектора у реалізації державної політики забезпечення структурних змін. Власне, існують свої особливості й у застосуванні відповідних стратегічних та інструментальних засобів під час ініціювання та підтримки структурних змін, зрушень та реформ.

Так, є підстави для висновку, що структурні реформи об'єктивно не мають певної чітко визначеної сфери свого аналізування. Звісно, передусім це сформована на певний момент часу галузево-секторальна структура економіки. Проте, при оцінюванні рівня структурної конвергенції країн значно важливіше значення має інноваційно-технологічний розвиток економіки. Під час формування висновків відносно якості та ефективності структурних трансформацій – інституційні аспекти. Для оцінювання місця національної економіки в системі міжнародного поділу праці – зовнішньоекономічні баланси і потенціал і так далі.

Висновки. Структурні реформи є базисом, основою формування передумов для сталого і збалансованого розвитку національного господарства. Без структурних змін, трансформацій та реформ об'єктивно неможливе формування конкурентоспроможної економіки та забезпечення високого рівня якості життя. Закономірно, що структурні реформи процес не статичний, а динамічний. На першому етапі держава має активізувати структурні зміни у важливих макроекономічних характеристиках – індикаторах розвитку національної економіки (виробництво і реалізація продукції (послуг) у стратегічних галузях, зайнятість, міграція населення, додана вартість, інноваційно-технологічна активність, інвестиційна привабливість, енерго- та ресурсозбереження, вертикально-горизонтальна інтеграція, ділова активність). Структурні зміни є передумовою структурних зрушень, які проявляються у зрос-

Рис. 1. Концептуальна характеристика та послідовність реалізації структурних змін, зрушень та реформ

Джерело: складено автором

танні суспільної та корпоративної ефективності на всіх рівнях управління (особи, бізнес-процесів, суб'єкта господарювання, території, галузі, сектора економіки, національного господарства), усуненні просторово-територіальних та відтворювальних диспропорцій і дисбалансів, успішній системній реалізації інституційних реформ. У випадку, якщо структурні трансформації переростають у глибинні стратегічні зміни в

системі національного господарства, базових галузей економіки, регіонів країни, відтворювальних характеристиках, слугують фундаментом формування та реалізації потенціалу сталого довгострокового розвитку економіки, забезпечення якості життя населення та реалізації соціально-економічних інтересів громадян, держави і суспільства вони набувають характеристики структурних реформ.

Список використаних джерел:

1. Волинець В. В. Шляхи удосконалення галузевої структури економіки країни. Економіка та держава, 2006. № 8. С. 32–34.
2. Біла С. О. Структурна політика в системі державного регулювання трансформаційної економіки. Київ : УАДА, 2001. 408 с.
3. Єрохін С. А. Структурна трансформація національної економіки (теоретико-методологічні аспекти) : Монографія. Київ : Світ знань, 2002. 528 с.

4. Папп В. В. Структурна трансформація економіки України у контексті євроінтеграційних процесів. Регіональна економіка. 2008. № 1. С. 23–31.
5. Скірка Н. Я. Структура економіки: сутність, основні завдання та типи. Науковий вісник НЛТУ України, 2008. Вип. 18.5. С. 205–216.
6. Гончарук О. А. Оцінка структурних змін господарського комплексу в контексті забезпечення соціальної зорієнтованості економіки. Статистика України. 2011. № 3. С. 38–41.
7. Касабова І. А. Структурна політика в Україні: шляхи вдосконалення та напрями подальших зрушень. Актуальні проблеми економіки. 2008. № 3. С. 15–22.
8. Мельник А., Васіна А. Структурна трансформація національної економіки України як чинник модернізації інституційного базису її розвитку. Журнал європейської економіки. 2010. Т. 9. № 1. С. 37–58.
9. Луцків О. М., Максимчук М. В. Інституційне середовище регіональної структурної політики. Регіональна економіка. 2014. № 3. С. 37–47.
10. Пелех О. Б. Сутність, концептуальні засади й особливості структурної політики. Проблеми економіки. 2018. № 2. С. 121–127.
11. Мельниченко О. А., Миколюк В. М. Специфіка структурних зрушень і структурної політики. Актуальні проблеми державного управління. 2016. № 2(42). С. 15–21.
12. Васильців Т. Г., Лупак Р. Л., Штець Т. Ф. Обґрунтування стратегічних напрямів, цілей та заходів державної політики реалізації потенціалу ІТ-сектору економіки України. Підприємництво і торгівля. 2018. Вип. 23. С. 56–63.
13. Васильців Т. Г., Шехлович А. М., Васильців В. Г. Фінансово-економічні інструменти стимулювання розвитку ІТ-сфери України. Економічний дискурс. 2017. № 4. С. 128–136.
14. Мульска О. П. Оцінка ринку праці Львівської області у контексті зовнішньої трудової міграції. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки». 2015. Вип. 10(3). С. 26–30.